

ДОСЯГНЕННЯ В ГАЛУЗІ ФРАЗЕМІКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

ACHIEVEMENTS IN THE FIELD OF PHRASEMICS AT THE PRESENT-DAY STAGE

Хрипак К.Р.,

*orcid.org/0009-0007-1764-7889**аспірантка кафедри прикладної лінгвістики
Ужгородського національного університету*

У статті йдеться про досягнення сучасної фраземіки, що впливає з наявності широкого спектру поглядів її вивчення. Особлива увага зосереджується на головних рисах внеску вітчизняних та зарубіжних мовознавців у розвиток сучасних фразеологічних досліджень, що відображають динамічні та міждисциплінарні зусилля, спрямовані на поглиблення розуміння цього надзвичайно важливого лінгвістичного феномену. Одним з таких внесків є те, що метонімія та метафора є фундаментальними фігурами думки, які значною мірою формують концептуальну структуру мови і ведуть до масштабного розгляду розвитку асоціативного мислення. У свою чергу, підходи до аналізу фразем забезпечили здатність вивчати та опановувати усталені та модифіковані фразеологічні одиниці, які дають змогу розглянути порушення стійкості та варіативності. Сучасні дослідники все більше зацікавлені в тому, щоб зрозуміти, як фразеологічні одиниці функціонують у різних мовах, яку роль вони відіграють у спілкуванні та як вони відображають культурні та соціальні норми, розкриваючи складні моделі та культурні нюанси, закладені в мові. Операції трансформації, які використовуються у фразеологізмах, мають також значне пізнавальне значення, оскільки показують багатогранну можливість видозмінення одиниць з різним ступенем фіксації в тексті. Ця сфера також заглиблюється в діахронічні та синхронічні аспекти ідіоматичних виразів, досліджуючи їх історичний розвиток та використання.

Стаття завершується твердженням про те, що фраземіка є невід'ємним складником мовознавства, який, хоч і має численні набутки, проте все ще залишається актуальною та багатогранною сферою сучасного вивчення. Адже визначення нюансів фразеології не тільки спонукає до глибшого розуміння мовного розмаїття, але й покращує здатність ефективного міжкультурного комунікування.

Ключові слова: фраземіка, фраземна одиниця, метафора, метонімія, фраземна модифікація, когнітивна лінгвістика.

The article deals with the achievements of modern phrasemics, which results from the presence of a wide range of views on its study. Special attention is focused on the main features of the contribution of domestic and foreign linguists to the development of modern phraseological studies, which reflect dynamic and interdisciplinary efforts aimed at deepening the understanding of this extremely important linguistic phenomenon. One such contribution is that metonymy and metaphor are fundamental figures of thought that largely shape the conceptual structure of language and lead to a large-scale consideration of the development of associative thinking. In turn, approaches to phrase analysis have provided the ability to study and master established and modified phraseological units that allow consideration of stability and variability violations. Modern researchers are increasingly interested in understanding how phraseological units function in different languages, what role they play in communication, and how they reflect cultural and social norms, revealing complex patterns and cultural nuances embedded in language. Transformation operations used in idioms also have significant cognitive value, as they show the multifaceted possibility of changing units with different degrees of fixation in the text. This field also delves into the diachronic and synchronic aspects of idiomatic expressions, examining their historical development and use.

The article concludes with the statement that phrasemics is an integral part of linguistics, which, although it has numerous achievements, still remains a relevant and multifaceted field of modern study. After all, determining the nuances of phraseology not only leads to a deeper understanding of linguistic diversity, but also improves the ability of effective intercultural communication.

Key words: phraseology, phraseological unit, metaphor, metonymy, phraseological modification, cognitive linguistics.

Постановка проблеми. Вивчення фразем тривалий час привертають увагу мовознавців. Понині ведуться дискусії щодо їхньої багатогранності усталеності та варіативності у вживанні. Висловлювалися також думки щодо розбіжностей поглядів на деякі питання фраземіки як самостійної лінгвістичної дисципліни. Дослідники приділяли значну увагу вивченню фраземіки, як мовленнєвого резерву й культури. Цілком погоджуємося зі словами Яцьків М., яка зазначає: «Фразеологія – це молода лінгвістична наука,

яка потребує систематизації різних підходів до визначення ознак фразеологічних одиниць, дотримуючись певних принципів (семантичного, генетичного, функційного), дослідники запропонували низку класифікаційних систем, що використовуються у теоретичній і методичній літературі» [12, с. 257].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення фраземіки є актуальним на теренах вітчизняної та зарубіжної науки. Так, у працях таких мовознавців: В. Камінської, М. Яцьків,

В. Ужченка йдеться про теоретичні дослідження фраземних одиниць. У сучасній лінгвістиці, актуальними є дослідження М. Полюжина про особливості фраземних номінацій із урахуванням зміни парадигми гуманітарного знання, І. Полюжина – дискусійні погляди на предмет та обсяг фраземіки. Н. Венжинович присвячує свої роботи вивченню метафори та метонімії як основних семантичних процесів у фразеологізації. Питання фразеології були предметом розгляду у публікаціях: Р. Зорівчак, Я. Барана, В. Телія, Ю. Прадіда, М. Зимомрі, Л. Даниленко, В. Жуковської, А. Мойсієнко, І. Гуменюк, А. Коуві, Р. Глесер, А. В'єжбіцької, Ш. Баллі.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати сучасний етап розвитку фразеологічних досліджень і виявити перспективи їхнього подальшого вивчення у майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Фразема – це стійке словосполучення для передавання інформації, яке також є акумулятором культурного рівня людини, надійним джерелом її історії та духу. Наявні фраземи є результатом поглибленого пізнання світу, явищ матеріальної, художньої та духовної культур [3, с. 65].

Як самостійна лінгвістична дисципліна фраземіка, виникла ще в 40-х роках минулого століття. Відомо, що одним із основоположників течії дослідження фразем був швейцарський учений Ш. Баллі, який здійснив вагомий внесок у розвиток мовознавства [13]. Його визнають родоначальником дослідження фраземних одиниць, адже він був першим, хто систематизував і покласифікував фраземи у своїй науковій праці «Французька стилістика».

Уважаємо, що основними напрямками розгляду сучасного етапу фраземних досліджень є такі: дефініція терміна «фраземна одиниця», класифікація фразем та їхня граматична структура, установленість та варіативність, способи перекладу та зміна значення.

Навіть сьогодні, беручи до уваги численні досягнення у дослідженні мовознавства, проблеми вивчення фраземіки продовжують залишатися надзвичайно актуальними [12, с. 253–254].

Науковці у своїх працях зазначають, що вивчення фраземіки, яке нещодавно недостатньо привертало увагу лінгвістів у минулому, тепер набуває своїх прав і стає все більш популярною та різноманітною сферою наукових інтересів. На етапі розвитку сучасної фраземіки її «корпуси» часто застосовуються у вивченні та дослідженні іноземної мови [16]. Важливо, що незалежно від фокусу інтересів конкретної спрямованості

та цілей, дедалі більше авторів використовують корпусні підходи до вивчення фраземних одиниць [7]. Я. Баран та М. Зимомря уважають, що фразеологія може розглядатись як частина словникового складу мови [1, с. 11].

У своїх роботах проф. Венжинович Н. звертає увагу на утворення фразеологічних одиниць за допомогою когнітивного процесу метафоризації [2, с. 25]. Свідомість та особливості мислення британського народу відобразилися в образах і метафорах [10, с. 102]. Подібна думка простежується і в німецького мовознавця В. Шмідта. Він розглядає фразеологізми як засіб образності мови поруч із персоніфікацією, метафорою і метонімією. Характерною особливістю фразем мовознавець вважає образність, здатність символічно виражати інший зміст [1, с. 11]. Із появою когнітивної лінгвістики метонімію та метафору тепер визнають не лише декоративними риторичними тропами, які формують концептальну структуру образної мови.

Як відомо, метафоричні ідіоми є висловами, які використовують метафоричний прийом для маніфестації значення. Вони часто включають метафоричне використання слів і охоплюють яскраві та помітні образи, які сприймаються швидше, ніж порівняльні літературні вислови ймовірно тому, що їх можна зрозуміти за допомогою використання асоціативного прийому мислення. Уважаємо, що вагомою є потреба у синтаксичному та семантичному аналізі, для відокремлення фраземних метафор від словосполучень із прямим значенням у реченні.

Метафори порівнюються одне з одним без використання слів «як» або «ніби». Деякі метафори стали настільки відомими, що самі практично набули ідіоматичного характеру, наприклад: *open book* – легка в читанні книга, порівнюється з людиною, яка легко надає інформацію, *be a ray of sunshine* – порівнює людину з променем сонячного світла, символізуючи її радісну та сповнену надії природу, *a heart of gold* – «золоте серце» характеризує добру людину, вчинки якої цінують понад усе, *late bloomer* – квітка що пізно розпускається, порівнюється з людиною, яка відстає у розвитку.

Однак функцію утворення фраземних концептів може виконувати також і метонімія на основі часових та просторових зв'язків [2, с. 34]. Цей художній засіб є прикладом асоціативного мислення, що дає змогу вловлювати певний досвід життя. Метонімія, як форма образного мовлення, є способом масштабування різнобічності означенні слова шляхом додавання переносних зна-

чень і асоціації до первинного, щоб виражати думки мовця.

Багато поширених фразем є прикладами метонімії. Насправді деякі з цих ідіом видаються поширеними та простими. Дивним є усвідомлення, що їхні значення не буквально, наприклад: *lend a hand* – не означає буквально дозволити комусь позичити частину вашого тіла («рука» – метонім допомоги, оскільки руки тісно пов'язані з працею, тому правильно буде перекласти «*протягнути руку допомоги*»), *silver industry* – підприємства, які займаються виготовленням товарів для людей старшого віку, *no news from Capitol Hill* – буквально не означає відсутність новин із району навколо Капітолію Сполучених Штатів. Цей вислів стосується тихого дня Конгресу США, який збирається в будівлі Капітолію на Капітолійському пагорбі.

Полюжин І. у своїй статті, про деякі дискусійні погляди на предмет та обсяг фразеології як галузі наукового знання, пропонує розглядати фраземи за допомогою вузьких та широких підходів, які реалізуються залежно від структури ознак неодноречних утворень, що дають змогу вивчати та аналізувати повністю або частково переосмислені чи усталені словосполучення та речення. Такий підхід уможливує розгляд не тільки фразеосполучень, а й широкого кола фразеоречень, до яких належать: приказки, прислів'я, афоризми, крилаті вислови [9, с. 34–35].

Даниленко Л. доречно зазначає, що основою ряду фразем є чимало приказок та прислів'їв [5, с. 36]. Приказки вважаються мудрими висловами, які зберігають свою цінність і значення навіть сьогодні, бо їх активно вживали в мовленні наші предки. Вони є дохідливими натяками на щось. Наприкладів: *birds of a feather flock together – a tree is known by its fruit* – дерево пізнається своїми плодами, а людина – справами (прислів'я, яке вказує на те, що ваша справжня сутність виявляється у ваших учинках), *beggars can't be choosers* – біднякам не доводиться вибирати, убогим не доводиться каверзувати, бідному як злодієві – всяка одежа впору, *actions speak louder than words* – не по словах судять, а по ділах, *birds of a feather flock together* – одним миром мазані, з одного тіста ліплені.

Американський лінгвіст А. Коуві наголошує на тому, що на початку 80-х років ХХ століття фразеологія, як лінгвістична діяльність, викликала незначний інтерес на теренах англійськомовних територій, хоч мала вагомні перспективи визнання у Європі. Тепер вона стала основною галуззю гуманітарних і прикладних досліджень лінгвіс-

тів усього світу. Також варто зазначити, що важливим напрямом дослідження фразеології тепер є вивчення фраземних одиниць на основі корпусу та мережі культурних конотацій, які є носіями стилістичного забарвлення у фразеології. Технологічний прогрес зробив можливим електронний пошук і маніпулювання великими корпусами, а також значно полегшив як дослідження частоти та типів фраземних висловів у природному дискурсі, так і створення фразових словників [15].

Заслуговує на увагу також фраземне дослідження польського лінгвіста, почесної професорки Австралійського національного університету в Канберрі А. В'єржіцкої (Wierzbicka Anna). Вивчення фразем стає все більш популярною та різноманітною сферою з багатьма різними підходами та фокусами інтересів. Лінгвіст погоджується, що незалежно від конкретної спрямованості та цілей уживання фразем, дедалі більше мовознавців використовують корпусні підходи до фразеологічних явищ. Вона у своїх наукових роботах використовує корпуси й Інтернет в поєднанні для відкриття нових перспектив семантичного та культурологічного дослідження англійської фраземіки [16].

Р. Глесер, займається аналізом стилістичних властивостей фразової лексики, тим як вони модифікуються для досягнення ефекту в певних контекстах і жанрах. Наприклад, каламбури є класичним різновидом гри слів. Після представлення таксономії типів фраземних одиниць автор пише про типи конотацій, які можуть висловлюватися та які служать певними маркерами стилю. Наприклад: експресивні (у тому числі жартівливі), стилістичні (розмовні, офіційні, літературні, архаїчні тощо) та реєстрові (медичні, економічні, судові тощо). Р. Глесер розрізняє системну варіювання фраземних одиниць і обмежених словосполучень, які створені для стилістичного ефекту. Спираючись на приклади з німецької та англійської мов, вона виявила, що автори різних стилів та жанрів текстів часто здійснюють певні творчі модифікації [15].

Незвичайне вживання фразеологізмів є засобом досягнення глибшої експресії та ефективним методом посилення впливу на читача. Модифіковані фраземи є цілісними елементами мовної системи, між частинами якої є структурні відношення. Фраземні модифікації часто зустрічаються саме у художніх текстах і є важливими компонентами творення стилю автора. Вони вирізняються творчим характером і виникають унаслідок усвідомленої діяльності автора як результату «складного творчого процесу»

[4, ст. 68]. Однак іноді видозмінена фразема набуває власного життя й успішно стає ще однією основою у фраземіці. Змінені фраземи кидають виклик межах як канонічності, так і модифікації своїм парадоксальним значенням не лише через їхню подвійну природу, а й через інтерес, який вони викликають у процесі дослідження.

У деяких випадках автор може вдаватися до трансформування вже добре відомої фраземи. Розглянемо декілька прикладів із роману Агати Крісті «Смерть на Нілі». Словник записує складене слово *knit one's brow/brows*, але автор використав *draw brows together* – *насунути брови*, *be not the gold that glitters* замість *all that glitters is not gold* – *не все золото, що блищить*, *to count the pennies* замість *every penny helps/counts* – *рахувати кожен цент*, *make a hit with* замість *be a hit with someone* – *подобатись комусь, мати вплив*.

His eyes lit up and he drew his brows together [14, с. 57].

"I mean that all is not the gold that glitters." [14, с. 59].

"But Egypt's expensive, my dear. Not for those who have to count the pennies" [14, р. 34].

"You always made a hit with Linnet." [14, с. 47].

Фразеологічні дослідження нараховують тисячі робіт лінгвістів, які розглядають фраземи з різних сторін. Фраземіка, як наука, є багатогранним розгалуженням культури, ментального сприйняття світу, а також мислення.

Із кожним роком, заглиблюючись у вивчення фраземних одиниць різних мов, учені зустрічаються з новими поглядами, методами та методиками дослідження. Як зазначають зарубіжні вчені,

епоха комп'ютерних технологій дає змогу альтернативного опрацювання матеріалів за допомогою використання корпусів текстів та спеціальних програм для їх обробки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Фраземіка, проходячи складний шлях свого становлення, постійно розвивається і має як великі набутки, так і пропонує матеріал для проведення новітніх досліджень. У фраземах відображається національна культура різних етносів. Прогрес вивчення фразеологічних одиниць на сучасному етапі розвитку мови набув широкого розмаху. Поглиблений розгляд корпусної лінгвістики, як науки для аналізу контексту вживання та варіювання фразем у мові, передбачає опанування мультимедійних ресурсів для створення новітніх підходів подальшого ефективного вивчення фраземних одиниць у сучасних лінгвістичних дослідженнях.

Метафоризація та метонімізація є результатом виникнення нових фразеологічних одиниць. Актуальність розгляду фраземних модифікацій є наслідком свідомого порушення стилістичної структури одиниці. Операції трансформації, які використовуються у фраземах, мають значне пізнавальне значення, оскільки показують стан трансформації одиниць із різним ступенем фіксації. Навіть у разі буквального розуміння ідіоми чи її структурної декомпозиції ідіоматичне значення залишається на другому плані й ідентифікується реципієнтом завдяки соціальній усталеності мовної одиниці. Уважаємо, що перспективою подальших наукових досліджень є вивчення семантики нових фраземних одиниць з метою глибшого розуміння й вивчення рідної та іноземної мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баран Я., Зимомря М. Теоретичні основи фразеології : навч. посіб. Ужгород : Ужгородський державний університет, 1999. 176 с.
2. Венжинович Н. Ф. Метафора й метонімія як основні семантичні процеси у фразеологізації. *Проблеми романо-германської філології* : зб. наук. праць / відп. ред. М.М. Полюжин. Ужгород : Ліра, 2006. С. 23–37.
3. Венжинович Н. Ф. Фразеологія художніх творів закарпатоукраїнського письменника Дмитра Кешелі. *Slavia*. 2022. Ročník 91. Sešit 1. S. 64–76.
4. Гуменюк І.І. Модифікації фразеологічних одиниць, семантичні та стилістичні особливості їх уживання. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 29. Том 1. С. 129–137.
5. Даниленко Л. І. Фразеологія vs. пареміологія: проблема термінологічного розмежування в сучасній лінгвістиці. *Rossica Olomucensia. Olomouc*. Vol. LVII. № 2. 2018. S. 29–42.
6. Камінська В. С. Теоретичні дослідження фразеологічних одиниць у сучасній лінгвістиці. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* № 5. 2018. С. 122–128.
7. Корпусний підхід у навчанні та вивченні англійської мови. *Формування компетентності «Навчання впродовж життя» як ключової вимоги професійної підготовки вчителя XXI століття* : навчально-методичний посібник / Гирин О.В., Євченко В.В., Жуковська В.В., Калініна Л.В., Савчук І.І., Прокопчук Н.Р., Щерба Н.С. та ін. Житомир, 2018. 168 с.
8. Мойсієнко А. К. Актуалізація фразеологічних одиниць у художньому тексті. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті : теорія, практика, типологія*. Ларисі Григорівні Скрипник : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Київ, 12–13 травня 2011 р. Київ : Видав. дім Д. Бураго, 2011. С. 115–121.

9. Полюжин І. М. Деякі дискусійні погляди на предмет та обсяг фразеології як галузі наукового знання. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвуз. зб. наук.праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Гельветика. 2020. Вип.27. Т.4. С. 33–36.*
10. Полюжин М. М. Концепт і особливості фразеологічної номінації в англійській мові. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Ужгород, 2019. Вип. 1 (41). С. 100–105.*
11. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови: навч. посіб. М-во освіти і науки України. Київ : Знання, 2007. 494 с.
12. Яцьків М.Ю. Здобутки сучасної української фразеології у контексті новітньої парадигми лінгвістичних досліджень. *Міжнародний науковий вісник. 2014. – Вип. 8(27). С. 253–262.*
13. Bally, C. *Traité de stylistique française: mon. Vol. 2, 3rd ed.* Geneva: Georg & Cie, 1951. 392 p.
14. Christie A. *Death on the Nile.* UK: HarperCollins Publishers, 2001. 416 p.
15. Cowie, A.P. *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications (Oxford Studies in Lexicography and Lexicology): monograph.* Oxford: Clarendon Press, 1998. 272 p.
16. Wierzbicka A. Exploring English Phraseology with Two Tools: NSM. Semantic Methodology and Google. *Journal of English Linguistics.* 2009. № 37 P. 101–129 URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0075424209334338> (published online Apr 9, 2009)